

УДК 372.891

ЗАГАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕГРОВАНИХ УРОКІВ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ГЕОГРАФІЇ

Сердюченко Юлія, Онойко Юрій

*Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка,
м. Кропивницький, Україна*

У статті проаналізовано особливості розробки та впровадження інтегрованих уроків у курсі географії середньої школи. Розглянуті різні підходи щодо тлумачення поняття «інтеграція» в освітньому процесі. Розкрито значення, специфічні риси, особливості планування та основні етапи інтегрованих уроків у курсі географії. Досліджено способи підвищення ефективності інтегрованих уроків, особливості матеріально-технічного забезпечення. Наголошено на перспективності та ефективності інтеграції навчального матеріалу з географії з матеріалом зі шкільного курсу мови (рідної чи іноземної), літератури, інформатики, фізичної культури.

Ключові слова: шкільний курс географії, інтеграція в освіті, інтегрований урок географії.

GENERAL FEATURES OF THE IMPLEMENTATION OF INTEGRATED LESSONS IN THE SCHOOL COURSE OF GEOGRAPHY

Yulia Serdyuchenko, Yuriy Onoyko

Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University, Kropyvnytskyi, Ukraine

The article analyzes the peculiarities of the development and implementation of integrated lessons in the geography course of the secondary school. Various approaches to the interpretation of the concept of «integration» in education are considered. The meaning, special features, features of planning and the main stages of integrated lessons in the course of geography are revealed. Ways to improve the effectiveness of integrated lessons, features of material and technical support were studied. Emphasis is placed on the perspective and effectiveness of the integration of teaching material on geography with material from the school language (native or foreign), literature, computer science, and physical culture.

Key words: school geography course, integration in education, integrated geography lesson.

Постановка проблеми. Сьогодення вимагає від української школи підготовку учнів нового покоління, які вмітимуть навчатися протягом всього

життя, критично мислити, працювати в команді, застосовувати знання та вміння з різних наук для вирішення складних реальних проблем.

У сучасному світі навчальні предмети вже не можуть вивчатися відірвано від дійсності, а окремі дисципліни викладатися абсолютно відокремлено. Більшість речей, які нас оточують, можна розглядати як складні системи, сформовані різноманітними за походженням і будовою компонентами: природними, техногенними, соціальними, культурними. Пояснити та зрозуміти сутність таких систем на основі знань лише з однієї науки досить часто видається не просто, а то й не можливо. Лише поєднавши підходи до вивчення та знання з різних наук, можна зрозуміти особливості формування та функціонування складних систем, які нас оточують.

Ми вважаємо, що майбутнє за інтегрованим навчанням. Саме інтегроване навчання, активно впроваджуване в українську освіту з початку 2000-х рр., зорієнтоване на сучасні вимоги суспільства й освіти в цілому.

Мета статті. Аналізуючи тенденції змін у сфері освіти та запити сучасного суспільства, можна констатувати, що інтегроване навчання є й буде актуальним для освітнього процесу, а головне – активно розвиватиметься. Однак на сьогодні ще недостатньо вивченим залишається питання впровадження інтегрованих уроків в шкільному курсі географії. Тож головною метою статті став аналіз дидактичних можливостей розробки та впровадження інтегрованих уроків з географії в середній школі.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання інтегрованих уроків у педагогіці, на нашу думку, є недостатньо дослідженим, так як науковці займаються переважно вивченням загального поняття інтеграції в освітньому процесі та його особливостей, а не аналізом зв'язків й інтеграційних можливостей між конкретними шкільними дисциплінами. Вивченням особливостей впровадження інтегрованих уроків в шкільному курсі географії займалися такі педагоги як Л. Пруднікова та В. Середнікова [8], Л.А. Куліченко [6], О.В. Солошенко та А.І. Сокальський [10], О.І. Великодний [1], В.В. Конофольська [4], І. Кривуца та О. Несен [5] й інші.

Виклад основного матеріалу. Реформування сучасної освіти лежить на шляху подолання ізольованого викладання навчальних предметів і створення принципово нових навчальних програм, де освітній процес доцільно орієнтувати на розвивально-продуктивний інтегративний підхід.

У педагогічній літературі поширені *два основних тлумачення поняття «інтеграції» в освітньому процесі:*

1) *інтеграція як мета освіти*, завдяки втіленню якої учні зможуть отримати цілісне уявлення про оточуюче середовище, його об'єкти та явища [2; 3; 9];

2) *інтеграція як засіб навчання*, основою якого є виявлення, посилення та практичне використання зв'язків між різними навчальними дисциплінами [1; 6; 7; 10].

Однією з найбільш поширених організаційних форм інтеграційного процесу в закладах загальної середньої освіти є інтегрований урок. *Інтегровані уроки* – це міждисциплінарні об'єднання уроків, спрямовані на комплексне пізнання навчальних тем, загальних закономірностей, законів, ідей, теорій оточуючого світу з метою отримання школярами більш поглибленого розуміння тієї чи іншої ситуації [9]. Інтегрованим, як правило, вважається урок, у якому елементи змісту різних навчальних предметів згруповано навколо вивчення однієї теми.

Інтеграція навчального матеріалу з географії та інших предметів (наук) відбувається або навколо вивчення певного об'єкту чи явища довкілля, або для розв'язання проблем міжпредметного характеру, або для створення нового творчого продукту.

Проведення інтегрованого уроку в шкільному курсі географії забезпечує формування в учнів цілісної системи уявлень про діалектичні закони пізнання навколишнього географічного світу в їх взаємозв'язку та взаємозумовленості, сприяє поглибленню та розширенню знань учнів про геосистеми, діапазону їх практичного застосування до процесів та явищ навколишньої дійсності.

Доцільність інтегрованих уроків в курсі географії зумовлена завданнями щодо синтезу знань, умінь і навичок учнів з основ різних наук. Інтегровані уроки в шкільному курсі географії сприяють:

- розкриттю географічних законів і закономірностей, особливостей їх прояву в оточуючій дійсності та різних сферах практичної діяльності;
- інтеграції діяльності вчителів із формування загальнонавчальних умінь і навичок учнів (навчально-організаційні, навчально-інформаційні, навчально-інтелектуальні уміння та навички);
- розкриттю багатогранності можливостей застосування набутих знань учнів у різних галузях науки та сферах людської діяльності (господарській, культурній, освітній);
- синтезу фактів, явищ, процесів з метою висунення нових ідей, розробки гіпотез;
- інтеграції діяльності вчителів з формування творчої особистості учня, розвитку його здібностей.

Застосування в освітньому процесі з географії інтегрованих прийомів, форм і методів навчання сприяє більш глибокому розумінню теми заняття (завдяки її дослідженню з кількох точок зору), вдосконаленню навичок системного мислення, формуванню у свідомості учнів цілісної картини світу, виробленню загальнокультурних цінностей, створенню атмосфери співпраці, активної взаємодії учнів, за якої учень активно долучається до колективного процесу пізнання.

Специфічними рисами інтегрованих уроків є [3; 6; 7]:

1. логічний взаємозв'язок навчального матеріалу кількох навчальних предметів;
2. нетрадиційна структура, що вирізняється чіткістю, компактністю (за блоками, які відповідають двом-трьом різним навчальним предметам, матеріал з яких інтегрується), а також оригінальністю мотиваційних і рефлексивних аспектів;
3. значна інформативна ємність уроку;

4. підпорядкованість викладу навчального матеріалу різних навчальних предметів єдиній меті уроку (зі змісту предметів добирають тільки ті відомості, які необхідні для її реалізації);

5. широкий вибір місця проведення та його оформлення;

6. раціональне поєднання різних видів діяльності учнів з різними способами навчальної взаємодії (колективна, парна, групова, індивідуальна);

7. урізноманітнення засобів навчання (з використанням відео-, аудіозаписів, мультимедійних презентацій тощо), які водночас використовуються дозовано;

8. підвищений емоційний вплив на учнів;

9. висока активність учнів і чітке визначення їхнього навантаження.

Ефективність інтегрованих уроків забезпечується за умови володіння вчителем методикою їх проведення та умілого використання таких уроків у певній системі в поєднанні з традиційними формами роботи.

Підготовка до інтегрованого уроку з географії передбачає такі дії вчителя:

- аналіз освітніх програм з географії та інших дисциплін;
- аналіз річного календарного планування;
- вибір форми інтеграції;
- зіставлення навчального матеріалу з географії та інших предметів для виділення тем, близьких за змістом або метою використання;
- визначення пов'язаних за змістом тем;
- встановлення зв'язків між об'єктами вивчення;
- за потреби змінення послідовності тематичного викладу, передбачивши місце інтегрованого уроку в системі уроків за календарно-тематичним плануванням;
- формулювання кінцевої мети – визначення, чому діти мають навчитися, спираючись на вже досягнутий рівень розвитку;
- визначення цілей інтегрованого уроку з урахуванням того, що на цих заняттях розв'язуються дидактичні завдання усіх предметів, зміст яких інтегрується;

- визначення завдань уроку;
- оцінка рівня готовності дітей до проведення таких занять;
- визначення ключових та предметних компетентностей, які формуватимуться в учнів під час інтегрованого уроку;
- підготовка до уроку;
- вибір прийомів навчання;
- проведення попереднього хронометражу часу;
- у разі необхідності – формування учнівських команд;
- визначення системи оцінювання проєктів і методів контролю;
- складання плану-конспекту інтегрованого уроку.

Основними етапами інтегрованого уроку в курсі географії найчастіше можуть бути [1; 5; 10] повідомлення загальної теми, цілей і завдань кожної освітньої галузі, яка входить в інтегрований урок; мотивація навчальної діяльності учнів; актуалізація та корекція опорних знань; повторення й аналіз основних фактів, подій, явищ; формування критичного мислення шляхом креативного перенесення знань і навичок учнів у нові ситуації; рефлексія (узагальнення та систематизація) навчальних досягнень учнів.

Важливу роль у підвищенні ефективності інтегрованого уроку в шкільному курсі географії відіграє його навчально-матеріальне та технічне оснащення (демонстраційні матеріали та прилади; матеріали для проведення дослідів, спостережень; аудіовізуальні засоби, таблиці, графіки, карти, схеми, картосхеми, алгоритми, інструкції, тренажери, дисплеї).

Найчастіше в педагогічній теорії та практиці розглядається і пропонується поєднувати навчальний матеріал з географії з навчальним матеріалом з історії (наприклад, тема «Сучасна політична карта світу та окремих регіонів»), біології («Складові біосфери, особливості їх поширення на земній кулі»), фізики («Атмосферний тиск: причини і наслідки його зміни у тропосфері. Вимірювання атмосферного тиску»), хімії («Властивості ґрунтів»), математики («Розв’язування задач з використанням різних видів масштабу»).

При цьому інтеграція географічного навчального матеріалу з навчальним матеріалом зі шкільного курсу мови (рідної чи іноземної), літератури, інформатики чи фізичної культури видається на перший погляд дивним і нелогічним. Однак за правильного підходу, глибокого змістовного та методичного аналізу, залучення широкого кола фахівців така інтеграція видається нам достатньо ефективною та результативною. Підтвердженням цьому можуть бути те, що в останні роки з'являються наукові розробки та публікації присвячені інтегрованим урокам шкільної географії та іноземної мови [1], географії та інформатики [4], географії та фізичної культури [5].

Висновки та перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження.

Інтегровані уроки ставлять за мету об'єднати споріднений матеріал кількох предметів навколо однієї теми. Під час проведення інтегрованих уроків у шкільному курсі географії досягається кілька ключових педагогічних цілей, зокрема формування в учнів комплексного уявлення про складний світ, який їх оточує, розвиток умінь виявляти та розв'язувати екологічні, економічні, соціокультурні, етнополітичні проблеми на основі залучення різноманітних знань, виховання всебічно розвиненої, творчої особистості, яка здатна застосовувати набуті знання у нових, нестандартних ситуаціях.

Перспективи подальших наукових пошуків у даному напрямі автори статті вбачають у розширенні поля інтеграції шкільної географії з іншими шкільними предметами та науками, поєднання яких є нетрадиційним для шкільної освіти, але видається надзвичайно ефективним.

Список використаної літератури

1. Великодний О.І. Інтегровані уроки: іноземна мова та географія. Суми: Сумський державний університет, 2019. 26 с.
2. Гончаренко С.У. Зміст освіти і її гуманітаризації // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи. Київ, 2000. С. 68–76.
3. Ільченко В.Р. Інтеграція змісту освіти та сучасні проблеми загальноосвітньої школи // Імідж сучасного педагога. Полтава, 2002, № 2(21). С. 14-17.

4. Конофольська В.В. Інтегровані уроки з інформативною складовою як невід’ємна частина сучасної освіти // Науковий часопис національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки.. Київ, 2020. С. 166-172.
5. Кривуца І., Несен О. Інтегровані уроки фізичної культури у закладах середньої освіти під час дистанційної форми навчання // Збірник наукових статей «Фізична культура і спорт. Виклики сучасності». Харків: ХНПУ імені Г.С.Сковороди, 2022. №2. С. 45-54.
6. Куліченко Л. А. Інтегровані уроки як один із засобів підвищення активності учнів на уроках // Херсон: Таврійський вісник освіти, 2012. №1 (37). С. 250-254.
7. Олійник В.Ф. Забезпечення міжпредметних зв'язків на заняттях // Київ: Рідна школа, 1998. №10. С. 14–17.
8. Пруднікова Л., Середнікова В. Урок-подорож «Від минулого – до сучасності»: інтегрований урок з історії і географії // Рідна школа: щомісячний науково-педагогічний журнал. Київ, 2009. № 8/9. С. 60-62.
9. Савка О., Борис І. Інтегрований урок як спосіб реалізації особистісно-орієнтованого навчання // Початкова освіта. Київ, 2007. №20. С.9-14.
10. Солошенко О.В., Сокальський А.І. Інтегровані уроки географії 8-9 класи. Київ, видавничий дім «Перше вересня», 2019. 120 с.